

ROZSUDEK SOUDU (čtvrtého senátu)

27. září 2006 *

Ve spojených věcech T-44/02 OP, T-54/02 OP, T-56/02 OP, T-60/02 OP a T-61/02 OP,

Dresdner Bank AG, se sídlem ve Frankfurtu nad Mohanem (Německo), zastoupená M. Hirschem a W. Boschem, advokáty,

Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG, dříve Vereins- und Westbank AG, se sídlem v Mnichově (Německo), původně zastoupená J. Schultem, M. Ewenem a A. Neusem, poté W. Knappem, T. Müller-Iboldem a C. Feddersenem, advokáty,

Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG, se sídlem v Mnichově, původně zastoupená W. Knappem, T. Müller-Iboldem a B. Bergmannem, poté Knappem, Müller-Iboldem, a C. Feddersenem, advokáty,

DVB Bank AG, dříve Deutsche Verkehrsbank AG, se sídlem ve Frankfurtu nad Mohanem, zastoupená M. Klusmannem a F. Wiemerem, advokáty,

* Jednací jazyk: němčina.

Commerzbank AG, se sídlem ve Frankfurtu nad Mohanem, zastoupená H. Satzky
a B. Maassenem, advokáty,

žalobkyně,

proti

Komisi Evropských společenství, zastoupené T. Christoforou, A. Nijenhuisem
a M. Schneiderem, jako zmocněnci,

žalované,

jejichž předmětem je odpor podaný Komisí proti rozsudkům Soudu ze dne 14. října 2004, ve věcech *Dresdner Bank v. Komise* (T-44/02, nezveřejněný ve Sbírce rozhodnutí), *Vereins- und Westbank v. Komise* (T-54/02, nezveřejněný ve Sbírce rozhodnutí), *Bayerische Hypo- und Vereinsbank v. Komise* (T-56/02, Sb. rozh. s. II-3495), *Deutsche Verkehrsbank v. Komise* (T-60/02, nezveřejněný ve Sbírce rozhodnutí) a *Commerzbank v. Komise* (T-61/02, nezveřejněný ve Sbírce rozhodnutí), vydaným jako rozsudky pro zmeškání,

SOD PRVNÍHO STUPNĚ
EVROPSKÝCH SPOLEČENSTVÍ (čtvrtý senát),

ve složení H. Legal, předseda, P. Lindh a V. Vadapalas, soudci,
vedoucí soudní kanceláře: K. Andová, rada,

s přihlédnutím k písemné části řízení a po jednání konaném dne 31. května 2006,

vydává tento

Rozsudek

Skutečnosti předcházející sporu

- 1 Projednávaná věc se týká rozhodnutí Komise 2003/25/ES ze dne 11. prosince 2001 v řízení zahájeném podle článku [81 ES] [Věc COMP/E – 1/37.919 (dříve 37.391) – Bankovní poplatky za přepočítání měn eurozóny – Německo] (Úř. věst. 2003, L 15, s. 1, dále jen „napadené rozhodnutí“).
- 2 Mezi službami směny devizových peněžních prostředků je třeba rozlišovat jednak přepočítání bezhotovostní měny, a jednak směnu mincí a bankovek neboli „směnu valut v hotovosti“. Tento poslední druh služeb, který je jediný relevantní pro účely této žaloby, může být ještě rozdělen do dvou kategorií: jednak služby směny valut v hotovosti ve velkém, které bankám umožňují výměnu bankovek ve velkých množstvích (dále jen „mezibankovní služby směny valut v hotovosti“), a jednak služby maloobchodní směny valut v hotovosti, které jsou určeny pro jednotlivce a týkají se bankovek v malých množstvích.
- 3 Před zavedením eura nebyla zpravidla úplata za služby při směně valut v hotovosti v Německu předmětem zvláštního vyúčtování: cena těchto služeb byla zahrnuta v kurzech, za které úvěrové instituce a směnárny nakupovaly valuty od svých klientů a prodávaly jim je. Při nákupu byl používán kurz nižší než referenční kurz na trhu a při prodeji byl vyšší (bod 38 odůvodnění napadeného rozhodnutí). Tento rozdíl ve vztahu k referenčnímu kurzu na trhu je dále nazýván „kurzové rozpětí“.

- 4 Na začátku roku 1999 Komise zahájila šetření vůči přibližně 150 bankám, mezi nimiž byly též žalobkyně, usazeným v sedmi členských státech, totiž v Belgii, Německu, Irsku, Nizozemsku, Rakousku, Portugalsku a Finsku. Podezřívala tyto banky z toho, že se mezi sebou dohodly na určování cen za služby při směně valut v hotovosti pro měny určitých členských států eurozóny během přechodného období mezi 1. lednem 1999, kdy bylo zavedeno euro jako jednotná měna, a 1. lednem 2002, kdy bylo uvedeno do oběhu oběživo v eurech (dále jen „přechodné období“). Ačkoliv šetření bylo zprvu zahájeno pod jediným číslem spisu, Komise ve svém šetření pokračovala tak, že zahájila oddělená řízení o existenci kartelových dohod v dotčených členských státech.
- 5 Počínaje 8. únorem 1999 Komise zaslala třem německým sdružením bank žádost o informace v souladu s článkem 11 nařízení Rady č. 17 ze dne 6. února 1962, prvního nařízení, kterým se provádějí články [81] a [82] Smlouvy (Úř. věst. 1962, 13, s. 204; Zvl. vyd. 08/01, s. 3), která se týkala především úplaty za služby při směně valut v hotovosti.
- 6 Ve dnech 16. a 17. února 1999 Komise přistoupila k šetřením v sídlech Dresdner Bank a Deutsche Bank ve Frankfurtu nad Mohanem.
- 7 Dne 19. října 1999 Komise přibližně 240 bankám eurozóny zaslala dotazník, v němž je v souladu s článkem 11 nařízení č. 17 požádala o poskytnutí údajů o provizích za směnu účtovaných před zavedením eura a po jeho zavedení. Tento dotazník byl zaslán 42 německým bankám, mezi nimi též adresátům napadeného rozhodnutí (body 22 až 24 odůvodnění napadeného rozhodnutí).
- 8 Ve dnech 20. a 21. října 1999 Komise přistoupila k šetřením v Nizozemsku, v sídle GWK Bank (dále jen „GWK“) (bod 21 odůvodnění napadeného rozhodnutí).

9 Dopisy ze dne 3. a 10. srpna 2000 Komise zaslala oznámení námitek následujícím bankám:

- Commerzbank;
- Deutsche Verkehrsbank (DVB);
- Bayerische Hypo- und Vereinsbank (HVB);
- Reisebank;
- Dresdner Bank;
- Vereins- und Westbank (VUW);
- Bayerische Landesbank Girozentrale;
- SEB Bank (dříve nazývaná BfG);
- Hamburgische Landesbank Girozentrale;
- Westdeutsche Landesbank Girozentrale (West LB);
- Landesbank Hessen Thüringen Girozentrale;
- GWK a jejím mateřským společnostem Fortis NV, Fortis Services Nederland NV a Fortis Bank Nederland NV.

- 10 Ve dnech 1. a 2. února 2001 úředník příslušný pro slyšení vyslechl adresáty oznámení námitek.
- 11 Dne 11. prosince 2001 Komise přijala napadené rozhodnutí.
- 12 Podle napadeného rozhodnutí (bod 2 odůvodnění) se banky, které se účastnily setkání konaného dne 15. října 1997 v prostorách DVB ve Frankfurtu nad Mohanem (dále jen „setkání konané dne 15. října 1997“), dohodly, že budou vybírat provizi ve výši přibližně 3 % při nákupu a prodeji bankovek eurozóny v průběhu přechodného období.
- 13 Podnět k tomuto setkání měl vzejít od GWK. Napadené rozhodnutí totiž uvádí, že tato banka během setkání konaného dne 29. dubna 1997 pobídla Reisebank k tomu, aby zahájila rozhovory s jinými německými bankami, jejichž hlavním účelem bylo zajistit, aby Deutsche Bundesbank, centrální banka Německa, nenabízela spotřebitelům bezúplatně služby směny valut v hotovosti (body 60 a 63 až 68 odůvodnění napadeného rozhodnutí).
- 14 Listinnými důkazy o protiprávním jednání jsou podle napadeného rozhodnutí (bod 62 odůvodnění) zápisy z jednání a záznamy o telefonických rozhovorech, které byly nalezeny při šetřeních v prostorách GWK, zejména zápisy ze setkání konaného dne 15. října 1997, které byly pořizeny jedním zaměstnancem GWK (dále jen „zápis GWK“), a jedním zaměstnancem Commerzbank (dále jen „zápis Commerzbank“).

- 15 V napadeném rozhodnutí Komise předně poznamenala, že účastníci se dohodli, že budou informovat Deutsche Bundesbank o tom, že počínaje od 1. ledna 1999 budou provádět „směnu bankovek eurozóny za pevné směnné kurzy a že budou účtovat výslovně uvedenou provizi“ (bod 88 odůvodnění napadeného rozhodnutí).
- 16 Komise dále uvedla (bod 89 odůvodnění napadeného rozhodnutí), že si účastníci setkání konaného dne 15. října 1997 vzhledem k tomu, že se nemohli shodnout na principu jednotného sazebníku provizí, „vytýčili jako společný cíl nahrazení [kurzových] rozpětí procentně stanovenými provizemi tak, aby mohli dosáhnout 90 % obecných příjmů ze směnárenských činností, což by představovalo celkovou provizi ve výši přibližně 3%“. Na základě zápisu Commerzbank tak Komise tvrdí, „že bylo dosaženo shody o použití pevných směnných kurzů pro měny eurozóny (tedy že nebudou používány nákupní a prodejní kurzy) s poplatky, které budou počítány ve formě provize vyjádřené v procentech“ (bod 95 odůvodnění napadeného rozhodnutí).
- 17 Komise se konečně domnívala, že se oba zápisy GWK a Commerzbank zmiňují o dohodě ohledně úplaty za služby při směně valut v hotovosti ve formě provize vyjádřené jako procentní podíl ze směňované částky. Zápis Commerzbank výši této provize nezmiňuje na rozdíl od zápisu GWK, který se zmiňuje o částce ve výši přibližně 3 %. Komise nicméně vzala v úvahu skutečnost, že Bayerische Landesbank Girozentrale při slyšení konaném ve dnech 1. a 2. února 2001 prohlásila, že její zástupce na setkání konaném dne 15. října 1997 připomněl, že „určití představitelé určitých bank zmínili částky, které se pohybovaly v rozmezí mezi 2 a 4%“, ačkoliv samotný tento zástupce si nevybavuje částku ve výši 3 % (bod 96 odůvodnění napadeného rozhodnutí).
- 18 Na základě těchto poznatků se Komise domnívala, že „banky, které se účastnily setkání konaného dne 15. října 1997, se dohodly na tom, že po 1. lednu 1999

zavedou celkovou provizi ve výši přibližně 3 % (aby tak mohly dosáhnout 90 % svých příjmů)“ a že „účelem a zároveň důsledkem této dohody bylo omezení hospodářské soutěže ve Společenství“ (body 120 a 128 odůvodnění napadeného rozhodnutí). Tato dohoda byla uzavřena na přechodné období (bod 173 odůvodnění napadeného rozhodnutí).

- 19 Podle článku 1 napadeného rozhodnutí porušily Commerzbank, Dresdner Bank, HVB, DVB a VUW článek 81 ES „tím, že se účastnily dohody, jejímž účelem bylo určení a) způsobů účtování poplatků za operace při směně bankovek v měnách eurozóny (tedy provize vyjádřené v procentech) a b) cílové úrovně těchto poplatků ve výši přibližně 3 % (za účelem dosažení 90 % příjmů pocházejících z [kurzového] rozpětí) během přechodného období“.
- 20 Komise, majíc za to, že se jedná o závažné protiprávní jednání, které trvalo po dobu přibližně čtyř let, uložila následující pokuty (článek 3 napadeného rozhodnutí):

Commerzbank	28 000 000 eur
Dresdner Bank	28 000 000 eur
HVB	28 000 000 eur
DVB	14 000 000 eur
VUW	2 800 000 eur

Řízení

- 21 Jednotlivými návrhy doručenými kanceláři Soudu v době mezi 26. únorem a 1. březnem 2002 Dresdner Bank, VUW, HVB, DVB a Commerzbank podaly každá žalobu proti napadenému rozhodnutí (věci T-44/02, T-54/02, T-56/02, T-60/02 a T-61/02).

- 22 Komise poté, co jí žaloba byla doručena, nepředložila žalobní odpověď ve lhůtě, která jí k tomu byla určena. Dopisy došlými kanceláři v době od 25. června a 2. července 2002 navrhly žalobkyně, aby Soud vydal rozsudky pro zmeškání v souladu s čl. 122 odst. 1 jednacího řádu Soudu.
- 23 Rozsudky pro zmeškání vydanými dne 14. října 2004 Soud zrušil napadené rozhodnutí (dále jen „rozsudky pro zmeškání“) v rozsahu, v němž se týkalo každé z žalobkyň. Na základě žalob měl Soud za to, že Komise nepředložila po právní stránce dostatečný důkaz o existenci dohody, jejíž existenci tvrdila, pokud jde jak o určování cen služeb při směně valut v hotovosti, tak i o způsoby jejich účtování. Soud posoudil jako opodstatněné žalobní důvody týkající se nesprávnosti skutkových zjištění a chybějící průkaznosti použitých nepřímých důkazů v neprospěch žalobkyň, aniž by přikročil k přezkumu ostatních žalobních důvodů.
- 24 Podáními doručenými kanceláři Soudu v době mezi 27. listopadem a 4. prosincem 2004 Komise podala proti rozsudkům pro zmeškání odpor v souladu s čl. 122 odst. 4 jednacího řádu.
- 25 Dne 14. ledna 2005 došlo k fúzi VUW s HVB, která se tak stala právním nástupcem VUW ve věci T-54/02 OP.
- 26 Podáními doručenými kanceláři Soudu v době mezi 11. a 21. únorem 2005 předložily žalobkyně svá vyjádření k odporu v souladu s čl. 122 odst. 5 jednacího řádu.

- 27 Po vyslechnutí účastníků řízení byly věci T-44/02 OP, T-54/02 OP, T-56/02 OP, T-60/02 OP a T-61/02 OP spojeny pro účely ústní části řízení a rozsudku v souladu s článkem 50 jednacího řádu.
- 28 Na základě zprávy soudce zpravodaje rozhodl Soud (čtvrtý senát) o zahájení ústní části řízení a na základě organizačních procesních opatření vyzval účastníky řízení ke zodpovězení některých otázek. Účastníci řízení těmto žádostem vyhověli.
- 29 Řeči účastníků řízení a jejich odpovědi na otázky položené Soudem byly vyslechnuty na jednání konaném dne 31. května.

Návrhová žádání účastníků řízení

- 30 Komise ve všech uvedených věcech navrhuje, aby Soud:

- zrušil rozsudky pro zmeškání;

- zamítl žaloby v plném rozsahu;

- uložil žalobkyním náhradu nákladů řízení, včetně nákladů týkajících se řízení o odporu.

31 Dresdner Bank ve věci T-44/02 OP navrhuje, aby Soud:

- zamítl odpor a setrval na rozsudku pro zmeškání;
- uložil Komisi náhradu nákladů řízení, včetně nákladů týkajících se řízení o odporu.

32 HVB ve věcech T-54/02 OP a T-56/02 OP navrhuje, aby Soud:

- potvrdil rozsudky pro zmeškání;
- zamítl odpory;
- uložil Komisi náhradu nákladů řízení, včetně nákladů týkajících se řízení o odporu.

33 DVB ve věci T-60/02 OP po upřesnění smyslu svých písemností učiněném na jednání navrhuje, aby Soud:

- odmítl odpor jako zčásti nepřijatelný;

- zamítl odpor jako neopodstatněný;

- uložil Komisi náhradu nákladů řízení, včetně nákladů týkajících se řízení o odporu.

34 Commerzbank ve věci T-61/02 OP navrhuje, aby Soud:

- zamítl odpor;

- uložil Komisi náhradu nákladů řízení.

Právní otázky

I – K řízení o odporu

- 35 Komise na podporu svého návrhového žádání směřujícího ke zrušení rozsudků pro zmeškání uvedla několik výtek proti podmínkám, za nichž Soud vykonal svůj přezkum, zvláště pokud jde o požadavky ohledně dokazování.
- 36 Ve věcech T-54/02 OP a T-56/02 OP HVB namítá, že Komise se mylí, co se týče povahy řízení o odporu, jehož předmětem není opravit nesprávná právní posouzení v rozsudku pro zmeškání.

- 37 Poté, co byla na jednání vyzvána, aby upřesnila dosah svých písemností, Komise požádala o to, aby její návrhové žádání směřující ke zrušení rozsudků pro zmeškání bylo vykládáno jako směřující k tomu, aby se Soud znovu zabýval těmito rozsudky ve světle spisu Komise, kterým byl podán odpor. Soud vzal toto upřesnění na vědomí poté, co vyslechl žalobkyně.
- 38 Jelikož Komise takto upřesnila dosah svého návrhového žádání, Soud se domnívá, že již není nezbytné, aby se vyslovil k námitkám HVB týkajícím se předmětu řízení o odporu.
- 39 DVB a Commerzbank krom toho tvrdí, že odpor je zčásti nepřipustný. Komise podle nich usilovala o rozšíření předmětu sporu tím, že odpověděla na jiné žalobní důvody, než o kterých Soud rozhodl v rozsudcích pro zmeškání. DVB a Commerzbank se domnívají, že odpor musí být omezen na vyvracení žalobních důvodů posuzovaných v rozsudcích pro zmeškání.
- 40 DVB a Commerzbank tvrdí jednak, že každý důvod uplatněný zmeškování stranou, který nedodrží toto omezení, je opožděný, a v důsledku toho nepřipustný na základě čl. 48 odst. 2 jednacího řádu.
- 41 Dále pak DVB a Commerzbank mají za to, že cílem řízení vedoucího k rozsudku pro zmeškání a řízení o odporu je postihnout zmeškování stranu, a nikoli jí poskytnout „druhou příležitost“. DVB v tomto ohledu upřesňuje, že v případě, že by se Soud rozhodl zrušit rozsudek pro zmeškání, musel by pak přezkoumat ostatní žalobní důvody, aniž by přihlédl k argumentům zmeškování strany týkajícím se těchto ostatních žalobních důvodů. Jakékoli jiné řešení by znamenalo posledně uvedenou zvýhodnit tím, že by jí byl ponechán značný čas k přípravě její obrany poté, co se seznámila se stanoviskem Soudu.

- 42 Komise na jednání tento výklad zpochybnila.
- 43 Soud zdůrazňuje, že předmětem řízení o odporu upraveného v čl. 122 odst. 4 jednacího řádu je umožnit soudu, aby věc znovu přezkoumal na kontradiktorním základě, aniž by byl vázán řešením přijatým v rozsudku pro zmeškání. Jelikož žádné ustanovení jednacího řádu nestanoví jinak, může účastník řízení podávající odpor předložit v zásadě libovolnou argumentaci, aniž by byl omezen na vyvracení odůvodnění rozsudku pro zmeškání.
- 44 Vzhledem k účelu řízení o odporu nelze na rozdíl od toho, co tvrdí DVB a Commerzbank, vykládat zákaz předkládání nových důvodů v průběhu řízení, upravený v čl. 48 odst. 2 jednacího řádu, jako zakazující účastníku řízení podávajícímu odpor, aby předložil důvody, které již mohl předložit ve stadiu žalobní odpovědi. Jak Komise správně zdůraznila, takový výklad čl. 48 odst. 2 jednacího řádu by postrádal smysl, neboť by bylo nebezpečí, že povede do procesní slepé uličky v případě, že by odpor byl opodstatněný: Soud by pak sice shledal, že nemůže potvrdit řešení obsažené v rozsudku pro zmeškání, podle něhož je jeden ze žalobních důvodů opodstatněný, ale zároveň by nebyl s to se při dodržení zásady kontradiktornosti řízení vyslovit k ostatním žalobním důvodům.

- 45 Odpor je tedy přípustný.

II – *Stručné vylíčení žalobních důvodů*

- 46 Žalobkyně ve svých hlavních návrhových žádáních zpochybňují existenci protiprávního jednání porušujícího článek 81 ES. Popírají existenci dohody o určování

ceny a struktury provizí za směnu valut v hotovosti, přičemž se dovolávají různých pochybení a věcných nesprávností, kterými je stíženo zjištění skutkového stavu učiněné Komisí, a zvláště existence souladu vůle, pokud jde o tyto záležitosti.

- 47 Žalobkyně dále tvrdí, že podmínky použití článku 81 ES nejsou naplněny, jelikož údajná dohoda postrádá protisoutěžní účinek a není s to ovlivnit obchod mezi členskými státy.
- 48 Žalobkyně rovněž zpochybňují průběh správního řízení. V tomto ohledu se odvolávají na různá porušení práv obhajoby, zejména práva být vyslechnut. Domnívají se, že Komise vedla vyšetřování tak, že se zabývala výlučně okolnostmi svědčícími v jejich neprospěch, což představuje porušení zásady ctění presumpce nevinny.
- 49 Ve věcech T-54/02 OP, T-56/02 OP a T-60/02 OP HVB a DVB tvrdí, že se Komise dopustila zneužití pravomoci.
- 50 Ve věci T-56/02 OP HVB zpochybňuje podmínky, za nichž jí Komise přičetla odpovědnost za jednání VUW.
- 51 Žalobkyně zpochybňují rozhodnutí Komise upustit od stíhání určitých adresátů oznámení námitek – zejména podněcovatele setkání konaného dne 15. října 1997 – výměnou za jejich závazek snížit jejich ceny. Kromě toho, že některé žalobkyně vyjádřily pochybnosti ohledně pravomoci Komise přijmout taková rozhodnutí, uplatňují také, že Komise jednala neprůhledným, svévolným a diskriminačním způsobem.

- 52 Žalobkyně konečně podpůrně navrhuje zrušení pokut nebo snížení jejich částek, přičemž se dovolávají různých porušení pokynů o metodě stanovování pokut uložených podle čl. 15 odst. 2 nařízení č. 17 a čl. 65 odst. 5 Smlouvy o ESÚO (Úř. věst. 1998, C 9, s. 3), jakož i zásady proporcionality.

III – *K existenci protisoutěžní dohody*

A – *Úvodní poznámky*

- 53 Podle ustálené judikatury k tomu, aby mohla existovat dohoda ve smyslu čl. 81 odst. 1 ES, je třeba a postačuje, aby dotčené podniky vyjádřily svou společnou vůli chovat se na trhu určitým způsobem (rozsudky Soudu ze dne 17. prosince 1991, Hercules Chemicals v. Komise, T-7/89, Recueil, s. II-1711, bod 256, a ze dne 26. října 2000, Bayer v. Komise, T-41/96, Recueil, s. II-3383, bod 67; viz rovněž v tomto smyslu rozsudky Soudního dvora ze dne 15. července 1970, ACF Chemiefarma v. Komise, 41/69, Recueil, s. 661, bod 112, a ze dne 29. října 1980, Van Landewyck a další v. Komise, 209/78 až 215/78 a 218/78, Recueil, s. 3125, bod 86).
- 54 Pokud jde o formu vyjádření takové společné vůle, postačuje, aby ujednání bylo vyjádřením vůle stran chovat se na trhu v souladu s jeho zněním (rozsudek Bayer v. Komise, citovaný výše, bod 68; viz v tomto smyslu rozsudky ACF Chemiefarma v. Komise, citovaný výše, bod 112; Van Landewyck a další v. Komise, citovaný výše, bod 86).
- 55 Pojem „dohoda“ ve smyslu čl. 81 odst. 1 ES, jak byl vyložen judikaturou, předpokládá existenci shody vůle mezi nejméně dvěma stranami, přičemž forma jejího projevu není důležitá, pokud představuje její věrné vyjádření (rozsudek Bayer v. Komise, citovaný výše, bod 69).

56 V projednávané věci je třeba zkoumat, zda se žalobkyním podařilo zpochybnit zjištění Komise ohledně existence shody vůle mezi účastníky setkání konaného dne 15. října 1997, co se týče určení částek a způsobů účtování provizí za směnu valut v hotovosti.

B – K dokazování a rozsahu soudního přezkumu

57 Žalobkyně tvrdí, že během setkání konaného dne 15. října 1997 nebyla uzavřena žádná dohoda o úrovni a struktuře provizí za směnu. Mají za to, že Komise nepodala důkaz skutečností, na jejichž základě učinila závěr o existenci protiprávního jednání.

58 Komise tvrdí, že Soud je pro účely výkladu rozhodnutí přijatého podle článku 81 ES povinen přihlédnout k jeho znění, ale rovněž k jeho kontextu a cílům, v souladu se zásadou užitečného účinku (rozsudky Soudního dvora ze dne 21. února 1984, St. Nikolaus Brenneri, 337/82, Recueil, s. 1051, bod 10; ze dne 30. července 1996, Bosphorus, C-84/95, Recueil, s. I-3953, bod 11, a ze dne 18. listopadu 1999, Pharos v. Komise, C-151/98 P, Recueil, s. I-8157, bod 19). Tato nezbytnost je o to důležitější, že kartelové dohody zakázané článkem 81 ES jsou často skrývané, takže jejich existenci lze dovodit pouze na základě velkého počtu indicií nahlížených společně (rozsudek Soudního dvora ze dne 7. ledna 2004, Aalborg Portland a další v. Komise, C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P a C-219/00 P, Recueil, s. I-123, bod 55, a stanovisko generálního advokáta D. Colomera předcházející rozsudku Soudního dvora ze dne 18. září 2003, Volkswagen v. Komise, C-338/00 P, Recueil, s. I-9189, I-9193). Soud tak nemůže jít až tak daleko, aby požadoval, aby listinné důkazy, z nichž vycházelo napadené rozhodnutí, představovaly „nevratitelný důkaz“ protiprávního jednání. Judikatura vyžaduje pouze předložení dostačujících důkazů (rozsudek Soudu ze dne 14. května 1998, Enso-Gutzeit v. Komise, T-337/94, Recueil, s. II-1571, body 94 a 153). Jakékoli zjevně nesprávné posouzení je vyloučeno, pokud posouzení skutkového stavu, z něhož vychází Komise, je věrohodnější nežli posouzení navrhané žalobkyněmi.

- 59 Soud připomíná, že pokud se jedná o provedení důkazu o protiprávním jednání porušujícím čl. 81 odst. 1 ES, musí Komise prokázat protiprávní jednání, která zjistila, a předložit řádné důkazy, které právně dostačujícím způsobem prokazují existenci skutečností zakládajících protiprávní jednání (rozsudky Soudního dvora ze dne 17. prosince 1998, *Baustahlgewebe v. Komise*, C-185/95 P, Recueil, s. I-8417, bod 58, a ze dne 8. července 1999, *Komise v. Anic Partecipazioni*, C-49/92 P, Recueil, s. I-4125, bod 86).
- 60 Má-li soudce pochybnosti, musí být tato skutečnost ku prospěchu podniku, jemuž je určeno rozhodnutí, které konstatuje protiprávní jednání. Soudce tedy nemůže učinit závěr, že Komise existenci dotčeného protiprávního jednání prokázala z právního hlediska dostačujícím způsobem, jestliže má soudce o této otázce stále ještě pochybnosti, zejména v rámci žaloby na zrušení rozhodnutí o uložení pokuty.
- 61 V posledně uvedené situaci je totiž nezbytné zohlednit zásadu presumpce nevinny, jak vyplývá zejména z čl. 6 odst. 2 evropské úmluvy o lidských právech, která je součástí základních práv, jež podle judikatury Soudního dvora, která byla krom toho potvrzena v preambuli Jednotného evropského aktu a v čl. 6 odst. 2 EU, představují obecné zásady práva Společenství. S ohledem na povahu dotčených protiprávních jednání, jakož i na povahu a stupeň přísnosti souvisejících sankcí, se zásada presumpce nevinny použije zejména na řízení, která se týkají porušení pravidel hospodářské soutěže použitelných pro podniky a v rámci kterých může být rozhodnuto o pokutách nebo penále (rozsudky Soudního dvora ze dne 8. července 1999, *Hüls v. Komise*, C-199/92 P, Recueil, s. I-4287, body 149 a 150, a *Montecatini v. Komise*, C-235/92 P, Recueil, s. I-4539, body 175 a 176).
- 62 Komise tedy musí předložit přesné a shodující se důkazy, aby podložila své pevné přesvědčení o spáchání protiprávního jednání (rozsudek Soudu ze dne 6. července 2000, *Volkswagen v. Komise*, T-62/98, Recueil, s. II-2707, bod 43 a citovaná judikatura).

- 63 Je však třeba zdůraznit, že každý z Komise předložených důkazů nemusí nutně splňovat tato kritéria ve vztahu ke každému znaku protiprávního jednání. Stačí, aby tomuto požadavku vyhovoval soubor nepřímých důkazů, na něž se orgán odvolává, posuzovaný jako celek (viz v tomto smyslu rozsudek Soudu ze dne 20. dubna 1999, *Limburgse Vinyl Maatschappij a další v. Komise*, zvaný „PVC II“, T-305/94 až T-307/94, T-313/94 až T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 a T-335/94, Recueil, s. II-931, body 768 až 778 a zejména bod 777, potvrzený v příslušném bodě Soudním dvorem v rámci opravného prostředku rozsudkem ze dne 15. října 2002, *Limburgse Vinyl Maatschappij a další v. Komise*, C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P až C-252/99 P a C-254/99 P, Recueil, s. I-8375, body 513 až 523).
- 64 Vzhledem k tomu, že zákaz protisoutěžních dohod je obecně známou skutečností, nelze po Komisi požadovat, aby předložila písemnosti osvědčující výslovně navázání kontaktů mezi dotčenými hospodářskými subjekty. Úlomkovité a roztroušené poznatky, jimiž může Komise disponovat, budou snad moci být v každém případě doplněny dovozenými úvahami umožňujícími provést rekonstrukci relevantních okolností.
- 65 Existenci protisoutěžního jednání nebo dohody lze tedy dovodit z některých shod okolností a indicií, které, jsou-li nahlíženy vcelku, mohou při neexistenci jiného soudržného vysvětlení představovat důkaz porušení pravidel hospodářské soutěže (výše uvedený rozsudek *Aalborg Portland a další v. Komise*, body 55 až 57).
- 66 Co se týče rozsahu soudního přezkumu, je třeba zdůraznit zásadní odlišnost, která existuje mezi jednak skutkovými údaji a zjištěními, jejichž případná nesprávnost může být odhalena soudem s přihlédnutím k argumentům a důkazním materiálům, které jsou mu předloženy, a jednak hospodářskými posouzeními (rozsudek Soudu ze dne 14. prosince 2005, *General Electric v. Komise*, T-210/01, Sb. rozh. s. II-5575, bod 62).

67 Soudu sice nepřísluší, aby nahradil hospodářské posouzení Komise svým vlastním posouzením, ale přísluší mu ověřit nejen věcnou správnost dovolávaných důkazních materiálů, jejich věrohodnost a jejich soudržnost, ale rovněž přezkoumat, zda tyto skutečnosti představují veškeré relevantní údaje, jež musí být při posuzování komplexní situace vzaty v úvahu, a zda o ně lze opřít z nich vyvozené závěry (rozsudek Soudního dvora ze dne 15. února 2005, Komise v. Tetra Laval, C-12/03 P, Sb. rozh. s. I-987, bod 39).

C – K dohodě o výši provizí za směnu

1. Argumenty účastnic řízení

68 Žalobkyně popírají, že by na setkání konaném dne 15. října 1997 byla uzavřena jakákoliv dohoda o výši provizí za maloobchodní směnu valut v hotovosti, a zpochybňují důkazní hodnotu důkazních prostředků, z nichž Komise v tomto ohledu vychází. Tvrdí, že předmětem setkání bylo rozptýlení určité nejistoty ohledně právní úpravy i technických otázek v souvislosti s přechodem na euro, která se týkala především mezibankovních služeb při směně valut v hotovosti. Mimoto tvrdí, že dohoda, kterou má na mysli Komise, postrádá smysl. Bylo by nesmyslné, aby se banky představující pouze malý podíl na trhu snažily uzavřít dohodu mající určovat ceny směnářských služeb během přechodného období, a to více než rok před jeho počátkem.

69 Komise má za to, že podala důkaz existence horizontální dohody o určování cen. Banky, které se zúčastnily setkání konaného dne 15. října 1997, se podle ní dohodly na tom, že nechají své zákazníky platit za služby směny valut v hotovosti, aby se vyhnuly tomu, že je některé z nich budou nabízet zdarma. Dospěly tak k dohodě o principu úplaty za tyto služby, z níž vyplývají obě dohody uvedené v napadeném rozhodnutí. Původ protiprávního jednání spočívá v hrozbě toho, že Deutsche Bundesbank, Deutsche Bank a další obchodní banky budou veřejnosti nabízet služby

směny valut v hotovosti zdarma. Právě v reakci na tuto hrozbu se GWK snažila přesvědčit německé banky, aby si ne zvolily bezúplatné poskytování směny hotovosti, a navázala za tímto účelem kontakty s Reisebank (body 58 až 97 a 108 až 111 odůvodnění napadeného rozhodnutí).

70 Na jednání Komise vysvětlila, že protiprávní jednání lze rovněž chápat jako výsledek vzájemné shody tří ze čtyř hlavních německých univerzálních bank s cílem odpovědět na hrozbu představovanou vyhlídkou na to, že jejich hlavní konkurentka Deutsche Bank bude během přechodného období nabízet služby směny valut v hotovosti zdarma. Vzhledem k ekonomické váze a přednímu postavení těchto čtyř bank na německém trhu dala dohoda mezi Dresdner Bank, HVB a Commerzbank o vyloučení bezúplatnosti služeb směny valut hotovosti signál ostatním subjektům na trhu, podněcující je k tomu, aby zaujaly na trhu stejné chování.

71 Banky tak dosáhly dohody o principu úplaty za služby směny valut v hotovosti, z níž vyplývají obě dohody uvedené v napadeném rozhodnutí. Jakmile totiž byl přijat princip úplaty, banky měly značný zájem i na tom, aby se dohodly rovněž ohledně způsobů účtování, jakož i cen těchto služeb. Dohody o způsobech účtování provizí za směnu valut v hotovosti a určení jejich výše sledují protisoutěžní cíl. Předmětná dohoda tudíž podléhá zákazu vyjádřenému v čl. 81 odst. 1 ES, aniž by bylo nezbytné přezkoumávat její účinky na hospodářskou soutěž.

72 Mimo listinných důkazů týkajících se jednání, k nimž došlo na setkání konaném dne 15. října 1997, vyplývá existence této dohody i z celkového kontextu, v němž toto setkání probíhalo. Komise zvláště uvádí, že je třeba přiznat značný význam důkazům přípravných prací předcházejících setkání konanému dne 15. října 1997. Co se týče

kontextu právních předpisů, Komise se domnívá, že nejistota, která mohla panovat, se týkala pouze několika technických otázek vzešlých ze zavedení eura. Nicméně tato nejistota nemohla umožnit odůvodnit kartelovou dohodu o úrovni cen.

- 73 Žalobkyně namítají, že tato teze o dohodě o principu úplaty za směnárenské služby není vyložena v napadeném rozhodnutí, ale byla Komisí poprvé rozvinuta ve stadiu jejího spisu, kterým podala odpor, a upřesněna na jednání. Komise takto *a posteriori* nemůže měnit napadené rozhodnutí. HVB (věci T-54/02 OP a T-56/02 OP) a DVB (věc T-60/02 OP) se domnívají, že tu jde o nový argument, který je tudíž nepřípustný.

2. Závěry Soudu

a) K výkladu napadeného rozhodnutí a k existenci protiprávního jednání, jehož důvodem má být existence dohody o principu vyloučení bezúplatnosti služeb směny valut v hotovosti

- 74 Je třeba určit, zda se napadené rozhodnutí vztahuje, jak tvrdí Komise, nejen na dohodu týkající se určování výšky provizí a jejich způsobů účtování, ale i na druhou dohodu, tvořící podklad první dohody, jejímž předmětem by mělo být vyloučení bezúplatnosti služeb směny valut v hotovosti během přechodného období mezi jejími účastníky.
- 75 Podle článku 1 napadeného rozhodnutí se zjištěné protiprávní jednání týká účasti žalobkyň na „dohodě, jejímž účelem bylo určení a) způsobů účtování poplatků za operace při směně bankovek v měnách eurozóny (tedy provize vyjádřené v procentech) a b) cílové úrovně těchto poplatků ve výši přibližně 3 % (za účelem

dosažení 90 % příjmů pocházejících z kurzového rozpětí) během přechodného období začínajícího dne 1. ledna 1999“. Výrok napadeného rozhodnutí tedy vůbec neodkazuje na nějakou dohodu o principu úplaty nebo přesněji o principu vyloučení bezúplatnosti směnářských služeb.

- 76 Stejně tak odůvodnění napadeného rozhodnutí neukazuje žádnou analýzu umožňující učinit závěr, že se Komise domnívala, že dohoda mající takový předmět představuje porušení článku 81 ES. Ve svých písemnostech Komise nicméně zdůraznila, že protiprávnost dotčené dohody vyplývá ze skutečnosti, že banky, které se zúčastnily setkání konaného dne 15. října 1997 se dohodly na tom, že budou účtovat provizi ve formě procentního vyjádření, jak má vyplývat z bodu 115 odůvodnění napadeného rozhodnutí. Tento bod odůvodnění je přitom tohoto znění:

„Není ani přirozené, ani logické, aby každá banka rozhodla individuálně o přeměně svých kurzových rozpětí na provizi ve formě procentního vyjádření. Ve skutečnosti se zdá, že Deutsche Bank původně zamýšlela poskytovat bezúplatnou službu. Ať tak či onak, otázkou není, jaké mohly být, či nebyt po stránce ekonomické nejracionálnější způsoby účtování nákladů, ale zda došlo, či nedošlo k dohodě mezi bankami o těchto způsobech účtování.“

- 77 Je nutno konstatovat, že toto odůvodnění vůbec neumožňuje mít za to, že se vztahuje na dohodu o principu vyloučení bezúplatnosti. Komise ostatně nebyla na jednání s to Soudu uvést, jaké případné odůvodnění napadeného rozhodnutí by mohlo podpořit tezi o existenci takové dohody. I za předpokladu, že by Komise chtěla v napadeném rozhodnutí konkludentně vycházet z teze o dohodě o vyloučení bezúplatnosti, je tak nutno konstatovat, že odůvodnění napadeného rozhodnutí by v tomto bodě bylo každopádně s ohledem na článek 253 ES nedostatečné k tomu, aby se jeho adresáti mohli seznámit s důvody, které vedly k přijetí rozhodnutí a příslušný soud mohl vykonávat svůj přezkum.

- 78 Komise nemůže změnit předmět rozhodnutí při příležitosti písemných nebo ústních vysvětlení podaných později, když je rozhodnutí již předmětem žaloby k soudu Společenství (viz rozsudek Soudu ze dne 12. prosince 1996, Rendo a další v. Komise, T-16/91, Recueil, s. II-1827, bod 45 a citovaná judikatura).
- 79 Nemůže tedy tvrdit existenci protiprávní dohody, která nebyla výslovně uvedena v napadeném rozhodnutí a k níž žalobkyně neměly příležitost být vyslechnuty, jak to vyžaduje dodržování práv obhajoby.
- 80 Krom toho Soudu nepřísluší, aby nahrazoval Komisi a z úřední povinnosti přezkoumával, zda v projednávané věci jsou dány skutečnosti umožňující prokázat existenci dohody o principu vyloučení bezúplatnosti služeb směny valut v hotovosti.
- 81 V důsledku toho je namístě tvrzení Komise v tomto bodě odmítnout.

b) K důkazům dohody týkající se výše provizí za směnu

- 82 Je třeba nejprve přezkoumat argumenty a důkazy týkající se okolností, za nichž se odehrálo setkání konané dne 15. října 1997, a poté se zabývat přímými důkazy diskuzí, k nimž došlo v jeho průběhu a vyjádřením Komise, pokud jde o provádění dotčené dohody.

K důkazům týkajícím se kontextu setkání konaného dne 15. října 1997

— K podílům na trhu bank, které se zúčastnily setkání konaného dne 15. října 1997

⁸³ Dresdner Bank, Commerzbank, VUW a HVB v podstatě uplatňují, že za předpokladu, že Komise správně vymezila relevantní trh, je součet tržních podílů účastníků setkání konaného dne 15. října 1997 mnohem nižší než odhad uvedený v zápisu GWK, který byl převzat v bodě 87 odůvodnění napadeného rozhodnutí a který je 70 až 80 %. Jelikož nedisponovaly hospodářskou silou nutnou k ovlivnění trhu a uzavření dohody o určování cen, domnívají se, že teze o horizontální dohodě o určování cen postrádá smysl.

⁸⁴ Komise uplatňuje, že jelikož dotčená dohoda sledovala protisoutěžní cíl, nebyla povinna analyzovat tržní podíly žalobkyň ani účinek této dohody na trh. Argumentace žalobkyň týkající se tržních podílů tedy není relevantní.

⁸⁵ Soud poukazuje na to, že argumenty týkající se vyhodnocení tržních podílů se vztahují k existenci horizontální dohody o určování cen, jelikož nedostatek dostatečné tržní síly má takovou dohodu činit méně pravděpodobnou. Tyto argumenty se rovněž nepřímo týkají hodnověrnosti zápisu GWK, která je žalobkyněmi zpochybňována a bude přezkoumána níže. Je tedy namístě ověřit opodstatněnost těchto argumentů, které nelze pokládat za irelevantní.

86 V oznámení námitek se Komise jednak ztotožnila s odhadem tržních podílů účastníků setkání konaného dne 15. října 1997, vyčísleným na 70 až 80 % (oznámení námitek, bod 79) v zápise GWK, a jednak na základě svého šetření konstatovala, že pět bank (Deutsche Bank, Hypo Vereinsbank, Dresdner Bank, Commerzbank a Hamburger Sparkasse) drží dohromady 65 % trhu směnářských služeb. Po zpochybnění těchto údajů žalobkyněmi v průběhu správního řízení neobsahuje napadené rozhodnutí žádný přesný odhad tržních podílů adresátů napadeného rozhodnutí nebo účastníků setkání konaného dne 15. října 1997. V bodě 87 odůvodnění napadeného rozhodnutí nicméně poukazuje na zápis GWK, podle něhož „banky, které [se zúčastnily setkání konaného dne 15. října 1997] představují 70 až 80 % německého trhu směny valut v malých částkách“.

87 V tomto ohledu se zaprvé jeví, že Komise a žalobkyně se shodují v konstatování, že vyhodnocení objemu hotovosti směněné v Německu v roce 1998, které je uvedeno v napadeném rozhodnutí, je nepřesné. Místo 6,8 miliard eur uvedených v napadeném rozhodnutí (poznámka pod čarou č. 7 pod bodem 14 odůvodnění) dosahoval podle statistik Deutsche Bundesbank z roku 1998 celkový objem směněné hotovosti 13,203 miliard eur. Tyto údaje mimoto odpovídají údajům obsaženým ve zprávě Evropského měnového institutu (EMI) ze dne 23. dubna 1997 zmíněné v bodě 75 odůvodnění napadeného rozhodnutí. Komise na jednání uznala, že špatně vyložila údaje uvedené v poznámce pod čarou č. 7 napadeného rozhodnutí. Tato věcná nesprávnost není v projednávané věci bez vlivu, jelikož přispívá k nadhodnocení váhy účastníků setkání konaného dne 15. října 1997 na trhu. Tento rozdíl je ještě zřetelnější ve vztahu k bodu 14 odůvodnění napadeného rozhodnutí, podle něhož pro měny patnácti členských států „činila celková hodnota bankovek nakoupených a prodaných v roce 1998 přibližně 2,1 miliardy eur“.

- 88 Zadruhé je součet podílů žalobkyň na trhu maloobchodních směnářských služeb v Německu (1997) pro veškeré devizy vyčíslen jak žalobkyněmi, tak i Komisí na 4,68 % podle kritéria počtu bankovních poboček, na 16,46 % podle kritéria celkové bilanční sumy bank a na 15,24 % podle kritéria objemu směněné hotovosti. Je důležité zdůraznit, že tato vyčíslení se týkají pouze nabídky úvěrových institucí a nezohledňují nabídku jiných subjektů, zejména nebankovních směnářů.
- 89 Zatřetí se žalobkyně a Komise shodují v tom, že v porovnání se všemi účastníky setkání konaného dne 15. října 1997 dohromady představují žalobkyně jasně převažující podíl objemu směny hotovosti. Komise totiž měla ve svých písemných odpovědích na otázky Soudu za to, že tržní podíly ostatních bank přítomných na setkání nebyly významné. Na jednání Commerzbank měla za to, že žalobkyně představovaly nejméně 90 % objemu směněného všemi účastníky setkání dohromady. Žádný z účastníků řízení si nepřál zpochybnit tento odhad, který je tedy třeba vzít na vědomí.
- 90 Tyto skutečnosti umožňují nejprve konstatovat, že vyhodnocení tržních podílů, zmíněné v zápise GWK a uvedené v bodě 87 odůvodnění napadeného rozhodnutí, je nesprávné, protože zřejmým způsobem zveličuje hospodářskou sílu bank přítomných na setkání konaném dne 15. října 1997 na relevantním trhu.
- 91 Tato nesprávnost nicméně nemůže postačovat k tomu, aby vyvrátila tezi o existenci horizontální dohody o určování cen. Je však takové povahy, že oslabuje její pravděpodobnost. Skutečnost, že účastníci setkání konaného dne 15. října 1997 představovali nanejvýše pouze 17 % nabídky jen ze strany úvěrových institucí, může totiž vzbuzovat pochybnosti ohledně existence horizontální dohody o určování cen. Napadené rozhodnutí mimoto neuvádí žádnou konkrétní okolnost týkající se například struktury dotčeného trhu, která by mohla tyto pochybnosti zmírnit.

— K nejistotě ohledně právních předpisů

- 92 Žalobkyně tvrdí, že předmětem setkání konaného dne 15. října 1997 nebylo uzavření protiprávní dohody, ale zkoumání dopadu právní úpravy týkající se přechodného období na organizaci služeb směny valut v hotovosti. Podstatou jejich tvrzení je, že v té době nebyly ještě s konečnou platností vyřešeny tři velké okruhy otázek.
- 93 První okruh otázek se podle nich týkal použití neodvolatelných přepočítacích koeficientů na hotovostní směnárenské operace.
- 94 Druhý se týkal principu úplaty ze směnu valut v hotovosti a konkrétněji toho, zda pravidlo článku 52 protokolu o statutu Evropského systému centrálních bank a Evropské centrální banky, který je obsažen v příloze Smlouvy o ES (dále jen „statut ESCB“) o výměně bankovek centrálními bankami „za jejich jmenovité hodnoty“, znamená povinnost bankovních ústavů směňovat oběživo po dobu přechodného období bezúplatně.
- 95 Třetí okruh se týkal způsobů úplaty za směnu valut v hotovosti a vztahoval se zejména k technickým důsledkům opuštění kotace kurzů v celých jednotkách národní měny ($1 \text{ DEM} = x \text{ EUR}$) ve prospěch kotace v celých jednotkách jiné měny ($1 \text{ EUR} = y \text{ DEM}$), uloženého nařízením Rady (ES) č. 1103/97 ze dne 17. června 1997 o některých ustanoveních týkajících se zavedení eura (Úř. věst. L 162, s. 1; Zvl. vyd. 10/01, s. 81), a nahrazení implicitních provizí provizemi explicitními, uváděnými nezávisle na kurzu, zejména pro mezibankovní operace. Byla rovněž diskutována otázka, zda úroveň provizí má být stejná pro všechny národní denominace eura, nebo být proměnlivá podle nabídky a poptávky pro každou z nich.

- 96 Komise podotýká v podstatě to, že ke dni 15. října 1997 nebyla takřka žádná nejistota ohledně právních předpisů, pokud jde o důsledky přechodu na euro. Tvrdí, že již od roku 1995 „všichni věděli“, že ode dne 1. ledna 1999 budou směnné kurzy mezi měnami zúčastněných členských států nahrazeny neodvolatelnými přepočítacími koeficienty a že použití kurzových rozpětí již nebude přípustné (bod 139 odůvodnění napadeného rozhodnutí). Na počátku roku 1997 bylo otázkou, která zaměstnávala celé odvětví, to, zda banky budou moci po dobu přechodného období i nadále požadovat úplatu za služby směny valut v hotovosti, pokud jde o měny zúčastněných členských států, a v případě kladné odpovědi, za jakých podmínek. Původ protiprávního jednání spočívá v hrozbě toho, že Deutsche Bundesbank, Deutsche Bank a další obchodní banky budou veřejnosti nabízet služby směny valut v hotovosti zdarma. Právě v reakci na tuto hrozbu se GWK snažila přesvědčit německé banky, aby si ne zvolily bezúplatné poskytování směny hotovosti, a navázala za tímto účelem kontakty s Reisebank (body 58 až 97 a 108 až 111 odůvodnění napadeného rozhodnutí).
- 97 Soud se domnívá, že je tedy namístě ověřit, zda kontext setkání konaného dne 15. října 1997 byl, jak tvrdí žalobkyně, ovládnut nejistotou ohledně právních předpisů týkající se důsledků zavedení eura jako skripturní měny od dne 1. ledna 1999, nebo zda, jak tvrdí Komise, jediná nejistota, která přetrvávala, byla obchodní povahy a týkala se hrozby toho, že Deutsche Bank a Deutsche Bundesbank budou nabízet služby směny valut v hotovosti zdarma.
- 98 Je pravda, že od zasedání Evropské rady v Madridu ve dnech 15. a 16. prosince 1995 a zcela jistě od přijetí nařízení č. 1103/97 dne 17. června 1997 již nemohlo být prakticky pochyb o použití neodvolatelných přepočítacích koeficientů, jak vyplývá z bodů 34 až 37 a 139 napadeného rozhodnutí.

- 99 Nicméně z toho nelze vyvozovat, že neexistovala žádná jiná nejistota ohledně způsobu, jímž bude možno během přechodného období provádět směnu valut v hotovosti. Konzultace mezi některými německými bankami a Deutsche Bundesbank, uvedené v bodech 52 až 61 odůvodnění napadeného rozhodnutí, ukazují, že Deutsche Bundesbank byla s to až od 15. září 1997 svým partnerům jasně sdělit, že během přechodného období nebude možné zachovat systém kurzových rozpětí. Podle napadeného rozhodnutí se GWK a DVB právě v tomto kontextu rozhodly zorganizovat setkání několika bank za účelem vzájemných konzultací ohledně tohoto vývoje (body 81 až 84 odůvodnění napadeného rozhodnutí).
- 100 Krom toho se jeví, že v průběhu roku 1997 se jedna z hlavních otázek, které měly být rozhodnuty, týkala úplaty za služby směny valut v hotovosti z důvodu obtíží při výkladu článku 52 statut ESCB, podle něhož „po neodvolatelném stanovení směnných kurzů přijme Rada guvernérů opatření nezbytná k zajištění toho, aby bankovky znějící na měny s neodvolatelně stanovenými směnnými kurzy byly vyměňovány národními centrálními bankami za jejich jmenovité hodnoty“.
- 101 Komise dne 15. května 1997 považovala za vhodné svolat kulatý stůl za účelem přezkoumání praktických stránek zavedení eura. V návaznosti na tento kulatý stůl Komise pověřila skupinu expertů tím, aby zkoumala zejména zda – a jakým způsobem – mohou banky požadovat za tyto služby úplatu.
- 102 Závěry této expertní skupiny byly přijaty 20. listopadu 1997, tedy po setkání konaném dne 15. října 1997 (viz dokument citovaný v bodě 137 napadeného rozhodnutí, poznámka pod čarou č. 56). Podle těchto závěrů u výměny bankovek eurozóny ukládá článek 52 statutu ESCB centrálním bankám, aby bankovky v měnách ostatních zúčastněných členských států vyměňovaly za neodvolatelné přepočítací koeficienty, avšak žádné ustanovení nezakazuje obchodním bankám, aby si za služby tohoto druhu účtovaly poplatky. Expertní skupina nesouhlasila s myšlenkou přijmout právní úpravu Společenství upravující úplatu za přepočítávací

operace a služby směny valut v hotovosti. Vyjádřila se pro přijetí „zásad řádné praxe“. Expertní skupina měla za to, že je žádoucí podporovat transparentnost cen, která vyžaduje, aby neodvolatelné přepočítací koeficienty byly používány při veškerých směnných operacích a veškeré vybírané provize byly uváděny odděleně.

- 103 Následně po setkání konaném dne 15. října 1997 byly tyto závěry v podstatě převzaty v doporučení Komise 98/286/ES ze dne 23. dubna 1998 o bankovních poplatcích při přepočtu na euro (*neoficiální překlad*) (Úř. věst. L 130, s. 22, dále jen „doporučení Komise ze dne 23. dubna 1998“), jehož článek 3 stanoví, že banky, které během přechodného období provádějí směnu valut v hotovosti „mají jasně uvádět použití přepočítacích koeficientů v souladu s ustanoveními nařízení č. 1103/97 a odděleně vykazovat veškeré případně vybírané poplatky jakéhokoliv druhu“.
- 104 Krom toho z písemností ve spise vyplývá, že některé banky, zvláště Reisebank, se o těchto diskuzích týkajících se právních předpisů v průběhu přechodného období dozvěděly opožděně. Ze zápisu sepsaného GWK po jejím setkání s Reisebank dne 29. dubna 1997 tak vyplývá, že se posledně uvedená v té době domnívala, že právními předpisy týkajícími se eura budou její aktivity dotčeny až po uplynutí přechodného období, se zavedením eura jako oběživa (body 63 až 68 odůvodnění napadeného rozhodnutí).
- 105 Jeví se tak, že pravidla vztahující se na služby směny valut v hotovosti v průběhu přechodného období nebyla ještě v době setkání konaného dne 15. října 1997 pevně vymezena a vedla stále, zejména pod záštitou Komise, ke konzultacím mezi představiteli centrálních bank, bankovního sektoru a organizací na ochranu spotřebitelů. Nelze tedy popírat, že se setkání konané dne 15. října 1997 odehrálo v kontextu nejistoty ohledně právních předpisů, v němž šlo především o to, zda a jak budou moci být služby směny valut v hotovosti nadále během přechodného období předmětem úplaty.

- 106 Hrozba, že Deutsche Bundesbank bude nabízet zdarma služby směny valut v hotovosti, vyplývá přímo z článku 52 statutu ESCB. Je však nutno konstatovat, že v rozhodné době nebyly ještě stanoveny všechny praktické podmínky provedení tohoto ustanovení. Tak například zpráva expertní skupiny o bankovních poplatcích za přepočítání na euro datovaná ze dne 20. listopadu 1997 (viz bod 102 výše) uváděla, že zatímco většina centrálních bank tehdy předpokládala, že bude uskutečňovat zdarma pouze hotovostní směnu bankovek jiných členských států eurozóny za své vlastní bankovky, některé (například Banque de France [francouzská centrální banka]) počítaly s tím, že příjmovou bezúplatnou směnu bankovek v obou směrech (s. 4 a 7 a příloha B, tabulka 2).
- 107 Krom toho z činnosti expertní skupiny obecněji vyplývá, že většina bank měla tehdy v úmyslu během přechodného období i nadále požadovat za služby směny valut v hotovosti úplatu bez ohledu na skutečnost, že cena za tyto služby by měla poklesnout z důvodu zmizení kurzového rizika. Deutsche Bank naproti tomu během kulatého stolu ze dne 15. května 1997 (viz bod 101 výše) prohlásila, že hodlá zavést bezúplatnost operací přepočtu účtů, pro šeky vystavené v eurech, jakož i pro „ostatní druhy přepočtu“, zatímco „pokud jde o osoby, které nejsou klienty, a které směňují během přechodného období bankovky, banka vyjádřila přání účtovat jim tuto operaci, přičemž zároveň uvedla, že příslušné provize budou nižší, nežli v současné době, a že by se mohlo jednat o pevnou částku spíše než o určité procento z objemu transakce“ (kulatý stůl týkající se praktických stránek přechodu na euro, shrnutí a závěry, s. 5).
- 108 Bez ohledu na tento skutkový stav je nepopiratelné, že přetrvání příjmů, které banky získávaly ze služeb směny valut v hotovosti, bylo, pokud jde o přechodné období, ohroženo jak možností, že centrální banky budou takové služby nabízet zdarma, tak i možností, že některé banky budou podobně jako Deutsche Bank uvažovat o tom, že poskytnou totéž vlastním klientům. Tato hrozba byla vážnější pro banky, jejichž hlavní činností byla směna valut v hotovosti, jako GWK a Reisebank, nežli pro banky, zejména Dresdner Bank, HVB a Commerzbank, pro něž tyto operace představovaly pouze okrajovou činnost.

— K přípravným diskuzím na setkání konané dne 15. října 1997

- 109 Žalobkyně mají námitky proti použití některých dokumentů týkajících se kontaktů mezi GWK a Reisebank v průběhu měsíců, které předcházely setkání konanému dne 15. října 1997, jako důkazů ve svůj neprospěch. Podotýkají, že jelikož většina z těchto písemností pochází od GWK, mohly by být přijaty jako důkazy pouze v neprospěch posledně uvedené. Mají každopádně za to, že tyto dokumenty neumožňují prokázat existenci protiprávní dohody o určování cen.
- 110 Komise se domnívá, že se napadené rozhodnutí opírá o několik dokumentů týkajících se přípravných diskuzí na setkání konané dne 15. října 1997, které tvoří důkazy nebo přinejmenším indicie protiprávního jednání. Přestože tyto písemnosti neumožňují učinit závěr o existenci dohody, přispívají k prokázání protisoutěžního účelu setkání konaného dne 15. října 1997.
- 111 Soud podotýká, že dokumentů uvedených Komisí v napadeném rozhodnutí a na které odkazuje v rámci tohoto řízení je celkem pět, a sice:

— zápis ze setkání ze dne 29. dubna 1997 mezi Reisebank a GWK (body 63 až 67 odůvodnění napadeného rozhodnutí);

- fax GWK zaslaný Reisebank dne 5. května 1997, obsahující kopii odpovědi GWK na anketu EMI ohledně směny valut v hotovosti (body 69 až 75 odůvodnění napadeného rozhodnutí);

 - dopis ze dne 25. července 1997 zaslaný Landeszentralbank Hessen bankami Commerzbank, DVB, West LB a Reisebank, v němž vyjádřily výhrady pokud jde o domnělou povinnost Deutsche Bundesbank nakupovat bezúplatně měny eurozóny (bod 55 odůvodnění napadeného rozhodnutí);

 - zápis ze setkání, které se konalo 11. srpna 1997 mezi Reisebank, DVB, GWK a Landeszentralbank Hessen (body 76 až 80 odůvodnění napadeného rozhodnutí);

 - zápis o telefonickém rozhovoru, k němuž došlo 29. září 1997 mezi GWK a DVB (body 81 až 83 odůvodnění napadeného rozhodnutí).
- 112 Obsah těchto dokumentů a jejich výklad nebyly žalobkyněmi zpochybněny. Žalobkyně naproti tomu tvrdí, že těchto dokumentů se vůči nim nelze dovolávat.
- 113 V tomto ohledu je třeba zdůraznit, že veškeré tyto dokumenty byly sepsány před setkáním konaném dne 15. října 1997, a jsou tedy relevantní pouze v rozsahu, v němž mohou představovat indicie okolností předcházejících údajnému protiprávnímu jednání.

- 114 Krom toho je důležité poukázat na to, že čtyři z těchto písemností pocházejí přímo od GWK a mohly by být relevantní pro určení její role podněcovatelky setkání konaného dne 15. října 1997. Neobsahují žádné skutečnosti ani nevrhají žádné světlo na úmysly jiných bank než GWK a případně Reisebank na setkání ze dne 15. října 1997.
- 115 Pokud jde o relevanci dopisu ze dne 25. července 1997 zasláného Landeszentralbank Hessen, omezuje se na prokázání stavu konzultací mezi bankami a představiteli Deutsche Bundesbank v kontextu panující nejistoty zmíněném výše.
- 116 Tyto písemnosti, které se netýkají role GWK jako podněcovatelky, tak neobsahují průkazné indicie, pokud jde o uzavření dohody o určování na setkání konaném dne 15. října 1997.

K přímým důkazům týkajícím se setkání konaného dne 15. října 1997

- 117 Ačkoli Komise zdůraznila, že zjištění protiprávního jednání spočívá na několika listinných důkazech (body 62, 120, 126, 142 a 158 odůvodnění napadeného rozhodnutí), z napadeného rozhodnutí vyplývá, že co se týče dohody o určování cen služeb směny valut v hotovosti, existuje pouze jediný přímý listinný důkaz o obsahu diskuzí, které se odehrály na setkání konaném dne 15. října 1997: zápis GWK. Komise měla za to, že tento zápis byl potvrzen prohlášeními dvou dalších účastníků setkání konaného dne 15. října 1997 učiněnými v průběhu správního řízení, jakož i chováním bank na trhu, které podle ní ukazuje na provádění dohody o určování cen. Je tedy třeba přezkoumat postupně tyto tři kategorie poznatků za účelem ověření jejich průkaznosti.

— K zápisu GWK

- 118 Žalobkyně zpochybňují důkazní hodnotu zápisu GWK. Dresdner Bank a HVB (věci T-54/02 OP a T-56/02 OP) poskytly svědecké výpovědi osob přítomných setkání konanému dne 15. října 1997, které popírají jakoukoli diskuzi týkající se dohody o určování cen.
- 119 Komise tvrdí, že zápis GWK jasně ukazuje, že přítomné banky se i přesto, že nedosáhly shody, co se týče principu jednotné provize pro všechny národní denominace eura, dohodly na principu provize ve výši přibližně 3 %. Když se mezi dubnem a říjnem 1997 setkávaly, nacházely se banky v situaci nejistoty ohledně své budoucí cenové politiky, co se týče služeb směny valut v hotovosti. Již samotná skutečnost, že vedly jednání a shodly se na úplatě ve výši přibližně 3 %, tuto nejistotu podle Komise značně snížila. Jednání této povahy zakládají dohodu, jejímž cílem je omezit hospodářskou soutěž ve smyslu čl. 81 odst. 1 ES.
- 120 Komise se domnívá, že svědecké výpovědi zajištěné pro účely tohoto řízení mají menší důkazní hodnotu, nežli je důkazní hodnota dokumentů vzniklých v rozhodné době, jako je zápis GWK.
- 121 Soud připomíná, že pro posouzení důkazní hodnoty určitého dokumentu je třeba ověřit důvěryhodnost informací, které jsou v něm obsaženy, a vzít v úvahu původ dokumentu, okolnosti jeho vyhotovení, komu je dokument určen, a klást si otázku, zda se dokument vzhledem ke svému obsahu jeví jako rozumný a důvěryhodný (rozsudek Soudu ze dne 15. března 2000, Cimenteries CBR a další v. Komise, zvaný „Cement“, T-25/95, T-26/95, T-30/95 až T-32/95, T-34/95 až T-39/95, T-42/95 až T-46/95, T-48/95, T-50/95 až T-65/95, T-68/95 až T-71/95, T-87/95, T-88/95, T-103/95 a T-104/95, Recueil, s. II-491, bod 1838).

122 Pasáž zápisu GWK, o níž se opírala Komise, je tohoto znění:

„Banky přítomné na setkání vyjádřily svůj úmysl nahradit příjmy, které jsou v současné době generovány z marží, příjmy z provizí, a to až do výše přibližně 90 %. Podle bank by to mělo představovat celkovou provizi ve výši přibližně 3 %.“

123 Tato pasáž zaprvé neumožňuje pochopit, proč by změnou systému prezentace cen spočívající v opuštění systému implicitních cen (kurzové rozpětí) ve prospěch systému explicitních cen (provizí) měly být dotčeny příjmy, které banky z těchto služeb získávají. Při neexistenci jiných vysvětlení je namístě mít za to, že volba mezi těmito dvěma způsoby vyjádření cen nemá vliv na úroveň těchto cen. Proto je nezbytné obrátit pozornost k celému oddílu zápisu GWK, z něhož je vyňata pasáž považovaná Komisí za doličnou, a ověřit tak její dosah.

124 Ze znění tohoto oddílu zápisu GWK přitom vyplývá, že se týká důsledků odpadnutí systému kurzových rozpětí po vstupu v platnost neodvolatelných přepočítacích koeficientů dne 1. ledna 1999. Tento oddíl se zvláště zabývá otázkou, zda banky budou mít možnost v průběhu přechodného období i nadále účtovat služby při směně valut v hotovosti podle charakteristik specifických pro trh existujících pro každou měnu, nebo zda by zavedení eura jako skripturní měny od 1. ledna 1999 mělo vést k uplatňování stejné výše provizí pro každou z národních denominací

aura. Tento oddíl se tudíž netýká otázky určení výše provizí, ale otázky, zda by měla existovat jednotná výše provize, která by se vztahovala na všechny dotyčné dřívější národní devizy, nebo zvláštní výše pro každou devizu. Zápis GWK ukazuje, že mezi stranami ohledně tohoto bodu neexistovala shoda.

125 Zadruhé tento oddíl zápisu GWK uvádí, že účastníci setkání konaného dne 15. října 1997 se shodovali na tom, že bude nezbytné nahradit systém kurzových rozpětí používáním explicitních provizí za směnu, odlišných od neodvolatelných přepočítacích koeficientů (viz body 88, 93 a 95 odůvodnění napadeného rozhodnutí). Takové prohlášení však neumožňuje učinit závěr, že existovala dohoda o určování cen, jelikož opuštění kurzových rozpětí nebylo plodem vůle přítomných bank, ale výsledkem, tehdy velmi pravděpodobným, stále probíhajícího vývoje právních předpisů, který byl následně konkretizován doporučením Komise ze dne 23. dubna 1998.

126 Zatřetí odkaz v příslušné pasáži zápisu GWK na zachování 90 % příjmů generovaných systémem marží nelze odtrhnout od kontextu právních předpisů v době setkání konaného dne 15. října 1997.

127 V tomto ohledu je nesporné, že důsledkem vstupu v platnost neodvolatelných přepočítacích koeficientů bylo odpadnutí kurzového rizika, o němž měl EMI ve zprávě ze dne 23. dubna 1997 citované v bodě 75 odůvodnění napadeného rozhodnutí za to, že představuje 5 až 10 % nákladů na služby směny valut v hotovosti. EMI se domníval, že neodvolatelné přepočítací koeficienty povedou k odpovídajícímu snížení nákladů, a v důsledku toho i cen služeb směny valut v hotovosti o zhruba 5 až 10 %.

128 Stejně tak během kulatého stolu ze dne 15. května 1997 (viz bod 101 výše) zástupci odvětví bankovníctví uplatňovali, že během přechodného období již kurzové riziko zajisté odpadne – což sníží náklady přibližně o 20 % – avšak ostatní náklady na zpracování zůstanou stejné (kulatý stůl k praktickým aspektům přechodu na euro: shrnutí a závěr; údaje zmíněné v bodě 41 odůvodnění napadeného rozhodnutí: viz rovněž dokument Komise nazvaný „Report to the round table on the practical aspects of the changeover to the euro“, dokument II/237/97, EN rev, 4).

129 Předmětná pasáž v zápise GWK, která počítá se zachováním 90 % příjmu bank, tak může být chápána jako odkazující na snížení zhruba o 10 % nákladů na služby směny valut v hotovosti, vyvolané odpadnutím kurzového rizika. Takové snížení nákladů se mělo promítnout do cenové úrovně, která by měla poklesnout rovněž zhruba o 10 % z důvodu vstupu v platnost neodvolatelných přepočítacích koeficientů. Tento odhad cenového vývoje způsobeného zavedením eura nelze považovat za výsledek vůle bank přítomných na setkání.

130 Začtvrté, co se týče věty ze zápisu GWK, v níž je přímo zmíněna úroveň provize ve výši přibližně 3 % („podle bank to představuje globální provizi ve výši zhruba 3 %“), je pravda, že zmínka o budoucí cenové úrovni učiněná v průběhu setkání soutěžících podniků může naznačovat existenci dohody o určování cen. Nicméně v projednávané věci žalobkyně uplatnily, že tato zmínka byla nejen nepřesná, ale mimoto pouze odrážela veřejně dostupné informace ohledně situace na trhu, uvedené EMI v jeho zprávě ze dne 23. dubna 1997.

131 Jestliže tedy předmětná pasáž zápisu GWK není ani jasná, ani jednoznačná, je třeba podotknout, jak to bylo učiněno v bodě 105 odůvodnění napadeného rozhodnutí, že

tento zápis uvádí, že vyhlídky na to, že Deutsche Bank bude nabízet své směnářenské služby zdarma, představuje „mnohem vážnější hrozbu než poskytování bezúplatné služby regionálními centrálními bankami, které nejsou k poskytování tohoto druhu služby vybavené“. Podle zápisu to mohlo „podkopat pozici, na níž se účastníci setkání dohodli, a sice účtování provize ve výši přibližně 3 % (90 % stávajících příjmů)“. V rámci celkového posouzení důkazů je třeba přihlídnout ke skutečnosti, že tato pasáž může přispívat k uznání důvěryhodnosti teze o dohodě o úrovni provizí.

- 132 Pokud jde o hodnověrnost zápisu GWK, již dříve bylo poukázáno na to, že obsahuje značné nadhodnocení tržních podílů přítomných bank. Žalobkyně rovněž zdůrazňuje, že jeho autor, který nebyl německy mluvící, se mohl zmýlit, pokud jde o smysl toho, co bylo na setkání řečeno. Krom toho, jelikož GWK dala podnět ke krokům, jež vedly k setkání konanému dne 15. října 1997, autor tohoto dokumentu měl osobní zájem na tom, aby příkrášlil uváděné skutečnosti tak, aby svým nadřízeným předložil výsledek v souladu s jejich očekáváním. V tomto ohledu je důležité poukázat na to, že interní přípis GWK, datovaný ze dne 20. října 1997 (příloha 16 oznámení námitek), zmiňuje dohodu o „budoucím zpoplatňování směnářských operací týkajících se měn eurozóny“ uzavřenou v květnu 1997 mezi GWK a předními nizozemskými bankami. Tato dohoda měla stanovit provize za směnu valut v hotovosti na 3,8 %. Tato částka přitom odpovídá údajům, které GWK poskytla EMI (bod 72 odůvodnění napadeného rozhodnutí) a které byly následně předány Reisebank faxem ze dne 5. května 1997 uvedeným výše. Tyto okolnosti dovolovaly klást si otázku, zda se GWK nesnažila podporovat dohodu o určování cen v Německu, podobnou jako byla dohoda z května 1997 zmíněná, pokud jde o Nizozemsko, v tomto interním přípisu.

- 133 Je konečně nesporné, že zápis GWK je záznamem pouze pro vnitřní použití a až do správného řízení nebyl vůbec šířen mezi žalobkyněmi, takže se neměly možnost distancovat od jeho obsahu za účelem rozptýlení jakéhokoli nebezpečí dvojznačnosti, pokud jde o výklad toho, co bylo řečeno setkání konaném dne 15. října 1997.

- 134 Závěrem je třeba mít za to, že zápis GWK, který odkazuje na dohodu o provizi ve výši 3 %, může představovat nanejvýše nepřímý důkaz umožňující mít podezření na existenci shody vůle mezi bankami přítomnými na setkání konaném dne 15. října 1997. Avšak vzhledem ke skutečnostem, které byly právě analyzovány, tento dokument nemůže stačit k tomu, aby právně dostačujícím způsobem existenci takové shody vůle prokázal.

— K prohlášením některých bank učiněným v průběhu správního řízení

- 135 Podle napadeného rozhodnutí potvrzují existenci diskuze o sazbách provizí, o níž se zmiňuje zápis GWK, výpovědi Commerzbank a Bayerische Landesbank Girozentrale učiněné při slyšení (body 96, 107 a 118 až 120 odůvodnění napadeného rozhodnutí). V poznámce pod čarou 44 napadeného rozhodnutí poukazuje Komise rovněž na odpovědi Commerzbank, HVB a VUW, West LB, jakož i Hamburgische Landesbank Girozentrale na oznámení námitek. Ve svých spisech, kterými podala odpor, se Komise krom toho odvolávala na odpověď Reisebank na oznámení námitek, uvedenou v bodě 68 odůvodnění napadeného rozhodnutí.
- 136 Co se týče tohoto posledně uvedeného dokumentu, Soud konstatuje, že bod 68 odůvodnění napadeného rozhodnutí uvádí, že Reisebank uznala, že „nevěděla o zásadních změnách, které se dotknou operací směny valut v hotovosti během přechodného období“. Toto prohlášení zjevně nepředstavuje nepřímý důkaz existence shody vůle, pokud jde o určování cen.
- 137 Jeví-li se, že dotčené banky prohlásily, že například „určití zástupci určitých bank zmínili čísla, která se pohybovala mezi 2 a 4 %“ (bod 107 odůvodnění napadeného rozhodnutí), žádné z těchto prohlášení nepostačuje k potvrzení teze o existenci

shody vůle o určování sazby provize. Je zajisté pravda, že určení referenčního pásma nebo cílové úrovně ceny může představovat protiprávní způsob určení ceny, neboť za takových okolností nejsou již ceny výsledkem nezávislých rozhodnutí hospodářských subjektů, ale jejich shodných vůlí. Předkládaná čísla („mezi 2 a 4 %“; „přibližně 3 %“; „mezi 2 a 6 %“; viz bod 107 odůvodnění napadeného rozhodnutí a poznámka pod čarou 44) však odrážejí – jak již bylo dříve vysvětleno – tržní ceny, jak byly zjištěny EMI; tyto údaje vykazují značnou šíři rozpětí (odchylka až do výše trojnásobku), což přispívá k jejich nedostatečné přesnosti. V důsledku toho tato prohlášení ukazují, že v průběhu setkání některé banky poukazovaly na úroveň provizí, avšak způsobem, který neumožňuje dospět mimo jakoukoli rozumnou pochybnost k závěru, že existovala shoda vůle ohledně společného určování jejich příslušných cen.

Ke zjištěním týkajícím se provádění dohody o výši provizí za směnu

138 Poté, co Komise uvedla, že jelikož je cílem dohody omezit hospodářskou soutěž, není nezbytné prokazovat její účinky, měla každopádně za to, že účastníci po setkání konaném dne 15. října 1997 vzájemně přizpůsobovali svou cenovou praxi v souladu s podmínkami své údajné dohody. V bodech 147 a 148 odůvodnění napadeného rozhodnutí uvádí sazby uplatňované Dresdner Bank, Commerzbank, HVB, VUW, GWK a Reisebank. Tyto sazby se pohybují mezi 3 a 4,5 %, přičemž některé banky mimoto účtují pevnou částku.

139 Žalobkyně mají za to, že ceny zjištěné během přechodného období prokazují neexistenci dohody, což Komise zpochybňuje.

140 Přezkum skutečných sazeb provizí musí zohledňovat současně poměrnou a pevnou složku skutečně vybíraných provizí. Jelikož se naprostá většina předmětných služeb týká částek nižších než 200 eur – oznámení námitek zmiňuje podíl ve výši 70 % (bod 9) – účtování pevných provizí ve výši 5 nebo 10 německých marek (DEM) nebo minimálního objemu směňované částky má totiž podstatný dopad na částku skutečně účtovanou bankami, je-li vyjádřena v procentech. Komise se tudíž nemohla omezit na zkoumání uváděných sazeb provizí, jelikož tyto sazby představovaly pouze částečný ukazatel ceny hrazené spotřebitelem.

141 Soud v rámci organizačních procesních opatření vyzval Komisi, aby předložila ve formě tabulky údaje týkající se skutečné úrovně provizí uplatňovaných v roce 1999 bankami přítomnými na setkání konaném dne 15. října 1997, a to pro směněné objemy ve výši 25, 50, 100 a 200 eur. Z tabulky takto Komisí předložené vyplývá, že skutečné sazby provizí se u jednotlivých bank značně lišily. Při směně 20 eur se tak úroveň skutečných sazeb provize pohybovala od 3 do 30 %, což představuje rozpětí od 1 do 10. Toto rozpětí se poměrně k vzrůstajícímu objemu směny zmenšovalo. Při směně 200 eur se skutečné provize pohybovaly od 2 do 4,5 %, což představuje rozpětí od 1 do 2,25. Žalobkyně tyto údaje nezpochybnily.

142 Je namístě učinit závěr, že Komise své zjištění učiněné v bodech 147 a 148 odůvodnění napadeného rozhodnutí, podle něhož žalobkyně své ceny vzájemně přizpůsobovaly tak, aby se pohybovaly v rozmezí mezi 3 a 4,5 %, založila na nesprávných údajích. Údaje, jimiž Komise disponovala při přijetí napadeného rozhodnutí, nepodepírají tvrzení o konvergenci cen uplatňovaných žalobkyněmi přičitatelné provádění tvrzené dohody.

Závěr

- 143 Na základě globálního posouzení z těchto skutečností vyplývá, že podněcovatel setkání konaného dne 15. října 1997 mohl jednat se záměrem usnadnit uzavření dohody o určování cen v reakci na dvojí hrozbu zvýšení konkurenčního tlaku, která mohla vyplývat z nabídky bezúplatných služeb směny valut v hotovosti v průběhu přechodného období ze strany Deutsche Bundesbank a Deutsche Bank.
- 144 Nicméně přímé důkazy týkající se setkání konaného dne 15. října 1997 nepostačují k tomu, aby bylo možné mít bez jakýchkoli pochybností v tomto ohledu za to, že banky přítomné na setkání takovou dohodu uzavřely. Skutečnosti, které uvedla Komise, sice prokazují, že některé přítomné banky v průběhu setkání zmínily přibližnou úroveň provizí, ostatně všeobecně známou, avšak tyto indicie nepostačují k tomu, aby v plném rozsahu požadované úrovně průkaznosti podepřely tezi, podle níž mělo dojít ke shodě vůle ohledně společného určování cen.
- 145 V tomto ohledu je namístě věnovat pozornost tehdejší nejistotě, co se týče právních předpisů a technických otázek, související s velmi specifickým kontextem zavedení eura a četným konzultacím, které se tehdy konaly mezi bankovním sektorem, Komisí, měnovými orgány a sdruženími spotřebitelů. Tento kontext nedovoluje odmítnout tvrzení žalobkyň, podle něhož jejich konzultace spočívaly v tom, že si vyjasnily důsledky vývoje právních předpisů pro svou činnost směny valut v hotovosti v průběhu přechodného období a případně upozornily Deutsche Bundesbank na obtíže, jimž hospodářské subjekty v tomto sektoru z důvodu tohoto vývoje čelily.
- 146 Krom toho je teze o existenci dohody o určování cen oslabena tím, že banky přítomné na setkání konaném dne 15. října 1997 představovaly nanejvýše zhruba

17 % nabídky služeb směny valut v hotovosti, a to jen nabídky ze strany úvěrových institucí.

- 147 Konečně údaje, jimiž disponuje Komise, pokud jde o cenovou úroveň během přechodného období, jsou v rozporu s názorem, že ceny uplatňované v roce 1999 ukazují na provádění dohody.
- 148 Je tedy namístě mít za to, že Komisi se nepodařilo právně dostačujícím způsobem prokázat, že na setkání konaném dne 15. října 1997 došlo ke shodě vůle ohledně určování výše provizí za směnu.

D – K dohodě týkající se způsobů účtování provizí za směnu

- 149 Ta stránka protiprávního jednání, která se týká způsobů účtování, byla vyložena v bodech 95, 96, 114, 115, 132 a 184 odůvodnění napadeného rozhodnutí, přičemž Komise věnovala převážnou část svých úvah otázce určování výše provizí. Komise se zejména vyslovila takto k důkazům existence dohody o principu výlučně poměrné úplaty (bod 95 odůvodnění napadeného rozhodnutí):

„Co se týče směnných operací, je v zápisu Commerzbank učiněna poznámka, že bylo dosaženo shody o použití pevných směnných kurzů pro měny eurozóny (tedy že nebudou používány nákupní a prodejní kurzy) při poplatcích, které budou počítány ve formě provize vyjádřené v procentech. Způsob výpočtu pro přepočet těchto měn přijme každá banka sama [...]

Co se týče otázky určování kurzů/cen u směnných operací během etapy 3a (čili od 1. ledna 1999 do 1. ledna 2002) [Hospodářské a měnové unie], účastníci dospěli k dohodě ohledně následujících bodů:

1) Operace s jednotlivci (fyzickými osobami – nepodnikateli)

[...]

— poplatky/provize budou počítány ve formě procentního podílu z hodnoty směňované částky.

[...]“

150 Podle napadeného rozhodnutí se zápisy Commerzbank a GWK „shodují, pokud jde o skutečnost, že poplatky, které mají být účtovány klientům, budou vyjádřeny ve formě procentní sazby“ (bod 96 odůvodnění napadeného rozhodnutí). Toto bylo v podstatě převzato v bodě 106 odůvodnění napadeného rozhodnutí. Krom toho v bodech 114 až 116 napadeného rozhodnutí Komise odpověděla na argumenty účastníků řízení takto:

„Explicitní a transparentní uvádění poplatků nevyžaduje žádnou standardizaci cen, způsobů účtování poplatků nebo jiných služeb v bankovním sektoru. Každá banka musí o své obchodní politice v oblasti poplatků rozhodnout nezávisle. Pokud jsou

klientům účtovány poplatky, politika v dané oblasti – včetně způsobů účtování – musí být stanovena každou bankou nezávisle.

Není ani přirozené, ani logické, aby každá banka rozhodla individuálně o přeměně svých [kurzových] rozpětí na provizi ve formě procentního vyjádření. Ve skutečnosti se zdá, že Deutsche Bank původně zamýšlela poskytovat bezúplatnou službu. Ať tak či onak, otázkou není, jaké mohly být, či nebýt po stránce ekonomické nejracionálnější způsoby účtování nákladů, ale zda došlo, či nedošlo k dohodě mezi bankami o těchto způsobech účtování.

V projednávané věci došlo mezi bankami k výslovné dohodě o globální provizi ve výši zhruba 3 %, s cílem získat přibližně 90 % příjmů, které byly ztraceny z důvodu odstranění ‚kurzového rozpětí‘ ode dne 1. ledna 1999.“

1. Argumenty účastníků řízení

- 151 Žalobkyně zpochybňují existenci dohody spočívající v požadování provizí vyjádřených ve formě procentní sazby. Jejich argumenty jsou dvojího druhu. Jednak se domnívají, že důkazy, jichž se dovolává Komise, jsou nedostačující. A jednak předkládají alternativní vysvětlení: během setkání konaného dne 15. října 1997 všechny banky připustily, že vstup neodvolatelných přepočítacích koeficientů v platnost povede, pokud jde o směnu valut v hotovosti, k opuštění kurzových rozpětí ve prospěch mechanismu explicitního uvádění provizí. Nejedná se tedy o dohodu ve smyslu čl. 81 odst. 1 ES, ale o diskuzi týkající se vývoje právních předpisů.

- 152 Komise tvrdí, že zjištění existence dohody o způsobech účtování se opírá o zápis Commerzbank, jehož obsah je zvláště jasný: „poplatky/provize budou vypočítávány jako procentní podíl protihodnoty“ a „budou účtovány odděleně“. Toto prohlášení je potvrzeno zápisem GWK, podle něhož měly být provize vypočítávány „jako procentní podíl protihodnoty“.
- 153 Komise rovněž tvrdí, že se napadené rozhodnutí opírá o několik zápisů z jednání sepsaných GWK před setkáním konaným dne 15. října 1997. Mimo dokumentů sepsaných GWK, které byly zmíněny dříve, Komise odkazuje na odpovědi Landesbank Hessen Thüringen Girozentrale na oznámení námitek.
- 154 Žalobkyně nesouhlasí s tím, aby tyto posledně uvedené materiály, do nichž jim Komise nedovolila v průběhu správního řízení nahlédnout, byly použity v jejich neprospěch.

2. Závěry Soudu

- 155 Pokud jde o část žalobního důvodu týkající se použití písemností v neprospěch žalobkyně, k nimž nebyly vyslechnuty, Soud připomíná, že dodržování práv obhajoby vyžaduje, aby bylo zúčastněnému podniku umožněno účinně vyjádřit jeho názor, co se týče věcné správnosti a relevance skutkových zjištění a námitek a okolností tvrzených Komisí (rozsudky Soudního dvora ze dne 13. února 1979, Hoffmann-La Roche v. Komise, 85/76, Recueil, s. 461, bod 11, a ze dne 17. ledna 1984, VBVB a VBBB v. Komise, 43/82 a 63/82, Recueil, s. 19, bod 25).

156 Oznámení námitek musí obsahovat popis námitek, které jsou formulovány dostatečně jasně, byť stručně, aby bylo dotčeným osobám umožněno skutečně zjistit, jaké chování jim je Komisí vytýkáno. Pouze za této podmínky totiž může oznámení námitek splnit svou funkci vyplývající z nařízení Společenství spočívající v poskytnutí všech nezbytných informací podnikům a sdružením podniků za účelem jejich účinné obhajoby předtím, než Komise přijme konečné rozhodnutí (rozsudek Soudního dvora ze dne 31. března 1993, *Ahlström Osakeyhtiö a další v. Komise*, C-89/85, C-104/85, C-114/85, C-116/85, C-117/85 a C-125/85 až C-129/85, Recueil, s. I-1307, bod 42).

157 V zásadě představují platné důkazní prostředky pouze dokumenty, které byly citovány nebo uvedeny v oznámení námitek (rozsudky Soudu ze dne 10. března 1992, *Shell v. Komise*, T-11/89, Recueil, s. II-757, bod 55, a *ICI v. Komise*, T-13/89, Recueil, s. II-1021, bod 34; viz rovněž, v tomto smyslu, rozsudek Soudního dvora ze dne 3. července 1991, *AKZO v. Komise*, C-62/86, Recueil, s. I-3359, bod 21).

158 Dokument lze považovat za dokument v neprospěch toho, vůči němuž je řízení vedeno, pouze je-li použit Komisí na podporu zjištění protiprávního jednání, jehož se dopustil podnik. K tomu, aby dotčený podnik podal důkaz o tom, že vůči němu došlo k porušení práv obhajoby, nestačí, aby prokázal, že se v průběhu správního řízení nemohl vyjádřit k dokumentu použitému kdekoli v napadeném rozhodnutí. Je třeba, aby prokázal, že Komise tento dokument v napadeném rozhodnutí použila jako důkaz, z něhož vycházela při zjištění protiprávního jednání, na němž se měl podnik podílet.

159 V projednávané věci Komise uvedla, že Landesbank Hessen Thüringen Girozentrale ve své odpovědi na oznámení námitek uznala, že „na setkání konaném dne 15. října

1997 uzavřela dohodu o způsobech účtování poplatků během přechodného období“ (bod 113 odůvodnění napadeného rozhodnutí). Navzdory skutečnosti, že se toto údajné doznání nachází v oddíle nazvaném „Argumentace účastníků řízení ohledně výkladu skutkových okolností“, je nutno konstatovat, že Komise v napadeném rozhodnutí toto prohlášení přijala jako důkaz v neprospěch účastníka řízení a ve svých písemnostech se na ně jako na takové odvolávala.

- 160 Komise přitom ve své odpovědi na písemné otázky Soudu uznala, že žádná ze žalobkyň nemohla nahlédnout do odpovědí ostatních adresátů oznámení námitek. Z toho plyne, že Komise vůči žalobkyním porušila práva obhajoby, když se opírala o dokumenty, do nichž žalobkyně nemohly v průběhu správního řízení nahlédnout. Uvedené dokumenty tedy není namístě přijmout jako důkazní prostředky (rozsudek Soudu ze dne 30. září 2003, *Atlantic Container Line a další v. Komise*, T-191/98, T-212/98 až T-214/98, Recueil, s. II-3275, bod 338; viz rovněž, v tomto smyslu, rozsudek Soudního dvora ze dne 25. října 1983, *AEG v. Komise*, 107/82, Recueil, s. 3151, body 24 až 30, a výše uvedený rozsudek *Ciment*, bod 382).
- 161 Co se týče ostatních důkazů uváděných Komisí, je nutno konstatovat, že se jedná o písemnosti přezkoumávané již dříve v rámci analýzy zjištění týkajících se dohody o určování cen. Tyto dokumenty jsou jen nepřímo relevantní k prokázání obsahu jednání vedených na setkání konaném dne 15. října 1997. Vztahují se všechny k období předcházejícímu tomuto setkání a umožňují prokázat nanejvýše roli GWK jako podněcovatele. Tyto dokumenty jsou nedostačující k prokázání shody vůle žalobkyň s vůlí GWK ohledně uzavření dohody sledující zjevně protisoutěžní cíl.
- 162 Co se týče nepřímých důkazů dohody o způsobech účtování, je namístě konstatovat, že vzhledem k velmi specifickému kontextu projednávaných věcí souvisejícímu se zavedením eura vzbuzuje výklad zápisů GWK a Commerzbank předestíraný Komisí závažné pochybnosti.

- 163 Existence dohody o způsobech účtování provizí je totiž úzce spjata s existencí dohody o určování cen, jejímž je doplňkem. Vzhledem k tomu, že Soud dospěl k závěru, že Komise právně dostačujícím způsobem neprokázala existenci dohody o určování cen, je tím oslabena i platnost zjištění a posouzení týkajících se údajné dohody o způsobech účtování provizí.
- 164 Jelikož napadené rozhodnutí spočívá na zjištění shody vůle ohledně použití explicitních provizí vyjádřených v procentech, je namíste připomenout, že opuštění systému implicitních provizí platného v době setkání konaného dne 15. října 1997 nemá nic společného s vůlí bank přítomných na tomto setkání. Přijetí explicitních provizí vyplývá z právního rámce týkajícího se zavedení eura. Komise se tudíž nemohla opírat o doslovný výklad zmínky obsažené v zápise Commerzbank o „všeobecné shodě“ mezi bankami ohledně použití neodvolatelných přepočítacích koeficientů a souběžného odpadnutí systému kurzového rozpětí (viz zejména body 95 a 106 odůvodnění napadeného rozhodnutí). Tato pasáž může být naopak chápána jako společný projev uvědomění si změny vyvolané právními předpisy upravujícími zavedení eura a následně konkretizované doporučením Komise ze dne 23. dubna 1998.
- 165 Mimoto samotná existence dohody o struktuře provizí přísně v poměru ke směřujícímu objemu prostředků naráží na zjištění uvedená v napadeném rozhodnutí, podle nichž řada bank používala smíšenou strukturu, obsahující vedle poměrné složky i složku pevnou (bod 147 odůvodnění napadeného rozhodnutí). Údaje, jimiž Komise disponovala, tak ukazují, že v průběhu přechodného období používaly žalobkyně různé struktury provizí, když některé z nich používaly výhradně poměrné provize, zatímco jiné zachovaly až do konce tohoto období smíšenou strukturu.

- 166 Je tedy namístě mít za to, že Komisi se nepodařilo právně dostačujícím způsobem prokázat existenci skutečností zakládajících shodu vůle ukazující na to, že na setkání konaném dne 15. října 1997 došlo k dohodě o způsobech účtování provizí za směnu.

E – Celkový závěr

- 167 Komise právně dostačujícím způsobem neprokázala existenci dohody týkající se určování cen služeb při směně valut v hotovosti v průběhu přechodného období a jejich způsobů účtování. Z toho plyne, že žalobní důvody týkající se nesprávnosti skutkového stavu zjištěného Komisí a chybějící průkaznosti použitých nepřímých důkazů k tíži žalobkyně musí být prohlášeny za opodstatněné.
- 168 Vzhledem k výše uvedenému nevede kontradiktorní přezkum žalob ke změně výsledku řízení, v němž byly vydány rozsudky pro zmeškání. Z toho plyne, že odpor je třeba zamítnout, aniž by bylo třeba zkoumat ostatní žalobní důvody žaloby.

K nákladům řízení

- 169 Podle čl. 87 odst. 2 jednacího řádu se účastníku řízení, který neměl úspěch ve věci, uloží náhrada nákladů řízení, pokud to účastník řízení, který měl ve věci úspěch, požadoval. Vzhledem k tomu, že žalobkyně požadovaly náhradu nákladů řízení a Komise neměla ve věci úspěch, je namístě posledně uvedené uložit náhradu nákladů řízení.

Z těchto důvodů

Soud (čtvrtý senát)

rozhodl takto:

- 1) **Odpor se zamítá.**
- 2) **Komisi se ukládá náhrada nákladů řízení.**

Legal

Lindh

Vadapalas

Takto vyhlášeno na veřejném zasedání v Lucemburku dne 27. září 2006.

Vedoucí soudní kanceláře

E. Coulon

Předseda

H. Legal

Obsah

Skutečnosti předcházející sporu	II - 3574
Řízení	II - 3579
Návrhová žádání účastníků řízení	II - 3581
Právní otázky	II - 3583
I – K řízení o odporu	II - 3583
II – Stručné vylíčení žalobních důvodů	II - 3585
III – K existenci protisoutěžní dohody	II - 3587
A – Úvodní poznámky	II - 3587
B – K dokazování a rozsahu soudního přezkumu	II - 3588
C – K dohodě o výši provizí za směnu	II - 3591
1. Argumenty účastnic řízení	II - 3591
2. Závěry Soudu	II - 3593
a) K výkladu napadeného rozhodnutí a k existenci protiprávního jednání, jehož důvodem má být existence dohody o principu vyloučení bezúplatnosti služeb směny valut v hotovosti	II - 3593
b) K důkazům dohody týkající se výše provizí za směnu	II - 3595
K důkazům týkajícím se kontextu setkání konaného dne 15. října 1997	II - 3596
– K podílům na trhu bank, které se zúčastnily setkání konaného dne 15. října 1997	II - 3596
– K nejistotě ohledně právních předpisů	II - 3599
– K přípravným diskuzím na setkání konané dne 15. října 1997	II - 3604
	II - 3625

K přímým důkazům týkajícím se setkání konaného dne 15. října 1997	II - 3606
– K zápisu GWK	II - 3607
– K prohlášením některých bank učiněným v průběhu správního řízení	II - 3612
Ke zjištěním týkajícím se provádění dohody o výši provizí za směnu	II - 3613
Závěr	II - 3615
D – K dohodě týkající se způsobů účtování provizí za směnu	II - 3616
1. Argumenty účastníků řízení	II - 3618
2. Závěry Soudu	II - 3619
E – Celkový závěr	II - 3623
K nákladům řízení	II - 3623